

УДК 94(477.54/.62):631.3«16/20»
<http://doi.org/10.5281/zenodo.2601560>

Маслова Л.В.

старший викладач
кафедри суспільно-гуманітарних
дисциплін Харківського національного
університету будівництва та архітектури

ЛЮДИНА В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ ТА ЕТНОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ

У статті досліджується процес заселення та основні етапи розвитку українства на території Слобідської України протягом другої половини XVII – початку XXI ст. Доводиться, що на Слобідській Україні людина та людська спільнота завжди відігравали головну роль в соціально-економічному та етнокультурному просторі регіону. Вивчається основні етапи організації та діяльності громадських інституцій на Слобожанщині. Досліджується історія формування і сучасність етнокультурного суспільства на території Слобідської України як результату активної взаємодії національних культурних традицій та нових тенденцій характерних для Європейських країн.

Ключові слова: Слобідська Україна, громадянське суспільство, людина праці, виробнича культура, соціально-економічний простір, етнічна культура, етнокультурний простір.

В статье исследуется процесс заселения и основные этапы развития украинцев на территории Слободской Украины на протяжении второй половины XVII - начала XXI ст. Доказывается, что на Слободской Украине человек и человеческое сообщество всегда играли главную роль в социально-экономическом и этнокультурном пространстве региона. Изучаются основные этапы организации и деятельности общественных учреждений на Слобожанщине. Исследуется история формирования и современность этнокультурного общества на территории Слободской Украины как результат активного взаимодействия национальных культурных традиций и новых тенденций характерных для Европейских страна.

Ключевые слова: Слободская Украина, гражданское общество, человек труда, производственная культура, социально-экономическое пространство, этническая культура, этнокультурное пространство.

The article investigates the process of settlement and the main stages of Ukrainian development in the territory of Sloboda Ukraine during the second half of the XVII - the beginning of the XXI century. It has been argued that in Sloboda Ukraine, people and the human community have always played a major role in the socio-economic and ethno-cultural space of the region. The main stages of organization and activity of public institutions in Slobozhanshchyna are studied. The article examines the history of formation and the present of ethno-cultural society on the territory of Sloboda Ukraine as the result of active interaction of national cultural traditions and new trends typical of European countries.

The article explores in detail the history of the formation of Ukrainian society on the territory of Slobodskaya Ukraine as a result of the active development of the national economy and traditional culture, education and spiritual creativity during the XVIIth - the beginning of the XXIth century, which largely allows us to assess the overall scale and dynamics of the historical process of the gradual growth of the role. a man in free Ukraine. The main idea of the research is to reconstruct the general laws and local features of the formation of the main aspects of the improvement of common human values and traditions in the socio-economic and ethno-cultural space of Sloboda Ukraine during the second half of the XVII - the beginning of the XXI century, as well as in the analysis of the peculiarities of the evolution of a multicultural society on the territory of Sloboda

Ukraine. in the context of the gradual transition of major European countries from the assimilation model of the integration of ethnic cultures to the end multiculturalism.

The article explores in detail the history of the formation of Ukrainian society on the territory of Slobodskaya Ukraine as a result of the active development of the national economy and traditional culture, education and spiritual creativity during the XVIIth - the beginning of the XXith century, which largely allows us to assess the overall scale and dynamics of the historical process of the gradual growth of the role. a man in free Ukraine. The main idea of the research is to reconstruct the general laws and local features of the formation of the main aspects of the improvement of common human values and traditions in the socio-economic and ethno-cultural space of Sloboda Ukraine during the second half of the XVII - the beginning of the XXI century, as well as in the analysis of the peculiarities of the evolution of a multicultural society on the territory of Sloboda Ukraine. in the context of the gradual transition of major European countries from the assimilation model of the integration of ethnic cultures to the end multiculturalism.

It can be stated that during the second half of the seventeenth and early twenty-first centuries. The person confidently occupied the main place in the socio-economic and ethnocultural space of Sloboda Ukraine. Important stages of the development of folk culture, education and spiritual creativity on the lands of Slobodskaya Ukraine as a factor in the formation of Lida society in the region are mainly continued and transformed at the beginning of the 20th century when new ethnocultural centers were formed in Kharkiv to study the phenomenon of the Slobozhans'kyi multicultural traditions. Teachers and students of Kharkiv University launched work on gathering monuments of material culture and oral folk art among the local population, and new scientific works on ethnography of Slobozhanshchyna began to be published. Famous academician D.I. The rich man argued that the traditional culture of the Slazobans consisted of several layers, which gradually evolved in the studied territory as a result of interpenetration, mutual influence, and also under the influence of important events in the historical past of Ukraine.

We can state that the problems of the practical use of human knowledge, the increase in the efficiency of human research, today put forward on Slobozhanschiny the forefront of human activity, both on the forefront of the whole economy and modern culture. The present stage of the activity and development of human activity is characterized by Slobozhanschina's systematic approach to the solution of complex scientific and technical problems, the circulation of the whole complex of social humanitarian, natural and technical phenomena. However, today it is clear that without human theoretical research it would not have been possible to develop such a rapid development of technology and technology, and without modern historical, philosophical and psychological comprehension of socio-economic and ethno-cultural development of Sloboda Ukraine, modern research would not be complete. The development of folk culture, education and spiritual creativity remained an important factor in the formation of human and human society in the lands of Sloboda Ukraine. The main fields of sloboda traditional folk culture, education and spiritual creativity were regulated by the use of customs that were fairly strict stereotyped forms of interaction between different ethnic groups associated with activities that had practical, everyday meaning. In the study of the evolution of the Slobozhansky ethno-cultural environment and society, the systematization of folk culture was carried out.

The most important feature of the slobzhansky man and society for a long time was that it represented a symbiosis of many ethnic cultures. The whole life of the slave man as a MAN was self-realization, the acquisition of skills that helped to become successful, to be in demand by Ukrainian society and to bring it benefits and benefits to our native Ukraine.

Key words: Sloboda Ukraine, civil society, people of labor, industrial culture, socio-economic space, ethnic culture, ethno-cultural space.

Постановка проблеми визначається тим, що починаючи ще першої половини XVII ст. українська людина завжди відігравала головну роль в соціально-

економічному та етнокультурному розвитку Слобідської України. Здатність людини робити зняряддя праці й зробила її людиною. Тому історія, філософія, культуроло-

гія, теорія соціально-культурної діяльності не можуть обійти питання про сутності міста і ролі людини в історії Слобідської України. Актуальність обраної теми визначається необхідністю проаналізовані основні етапи розвитку на землях Слобідської України народного господарства, культури, освіти та духовності як важливий фактор формування громадянського суспільства в регіоні протягом XVII – початку XXI ст. Світовий історичний досвід свідчить, що основна причина міжнаціональних конфліктів завжди полягала недостатньо розвигтій народній культурі та в недооцінці ролі в історії звичайної людини та людської спільноти. Позитивним прикладом є Слобідська Україна де, вже в першій половині XVII ст., з початку активного заселення території Слобідського краю представниками самих різних етносів, тут розпочалися бурхливі мультикультурні процеси, розпочалися як процеси інтеграції, так і продовжувалися процеси всіх видів традиційної народної культури, освіти та духовної творчості. Основою всіх цих процесів була людина, які на той час займала головне місце в соціально-економічному і етнокультурному просторі Слобідської України. Суб'єктом слобожанської мультикультурності став народ – колективна особистість, що означало об'єднання всіх членів слобожанської громади різними формами етнічних спільнот культурних зв'язок і механізмів життєдіяльності. Цей факт неодноразово відзначався як українськими дослідниками, так і європейськими мандрівниками, які часто приїжджали на Слобожанщину [7, с.32].

Аналіз актуальних досліджень. Не зважаючи на актуальність наукового вивчення місця і ролі людини в соціально-економічному та етнокультурному просторі Слобідської України протягом другої половини XVII – початку XXI ст., ця тема й до сього дня певною мірою ігнорується вітчизняною історичною наукою. Серед актуальних публікацій, в яких автори торкаються окремих аспектів історії людини на різних етапах розвитку української економіки і культури як важливого факторів формування громадянського суспільства на Слобідській Україні слід особливо ви-

значити статті та монографії Д.І.Багалія [1], Л.Ю. Беренштейна [2], Ю.П. Бокарева [3], Ю.П. Волосника [4], О. І. Ганжа [5], П. А. Головинського [6], Є.С. Гордеенко [7], О.В. Десятніков [8], В.В. Калініченко [16; 17], С.В. Кульчицького [18; 19], В.В. Лантуха [20], С.Р. Лях [21], В. Л. Маслійчука [22; 23], М. П. Маслоva [24], А.Г. Морозова [26], А.Г. Слюсарського [29], М.А. Трубочанінова [30], М.Л. Шаховського [31], В.Б. Яценко [33] та інших авторів, які зібрали та узагальнили багатий фактичний матеріал. Однак дотепер в роботах попередників вивчалися лише окремі аспекти обраної проблеми, висвітлені, як правило, попутно при розгляді більш широких тем.

Мета статті полягає у комплексному дослідженні історії формування українського суспільства на території Слобідської України як результату активного розвитку народного господарства і традиційної культури, освіти та духовної творчості протягом XVII – початку XXI ст., що, в основному, дозволяє оцінити загальні масштаби та динаміку історичного процесу поступового зростання ролі людини у вільній Україні. Провідна ідея дослідження полягає у реконструкції загальних закономірностей та локальних особливостей становлення основних аспектів вдосконалення загальнолюдських цінностей та традицій в соціально-економічному та етнокультурному просторі Слобідської України протягом другої половини XVII – початку XXI ст., а також в аналізі особливостей еволюції мультикультурного суспільства на території Слобідської України в контексті поступового переходу основних європейських країнах від асиміляційної моделі інтеграції етнічних культур до концепції мультикультурності.

Виклад основного матеріалу. Історія формування і розвитку господарських та етнокультурних традицій на Слобідській Україні, що сьогодні територіально охоплює Харківську, частину Сумської, Луганської та Донецької областей України, а також українські етнічні землі Курської, Белгородської та Воронежської областей Російської Федерації є основою життєздатності українського народу і держави, основою Української цивілізації. В історії засе-

лення й господарського освоєння Слобідського краю самими різними народами відбилася регіональна специфіка в хронології й змісті багатьох історичних процесів, характерних для східноєвропейських земель [26, с.12]. Синтезуючи наявний історичний матеріал, доречно відтворити історико-наукову картину розвитку всіх важливих елементів української цивілізації, особливо елементи її етнокультурних відносин, що поєднувалися в ті або інші культурні, освітні та духовні процеси за допомогою певних форм організації життя місцевого населення. Всі види взаємодій населення Слобожанщини протягом XVII – початку XXI ст., визначалися як міжособистісні, міжетнічні й етнічно-цивілізаційні. Детальне вивчення предмета слобожанської багатофункціональної етнокультурної системи підтверджує її тісний зв'язок з розвитком народної культури, освіти та духовної творчості слобожан [1, с.211]. Зазвичай, для народної культури характерні синкретичні, недиференційовані форми взаємини зі оточуючим світом, які передаються в процесі безпосередньої комунікації. На Слобожанщині саме простий народ розглядається як носій етнічних традицій, які протягом усього періоду дослідження під впливом зовнішніх та почасти внутрішніх обставин зазнали трансформації.

На великих просторах Слобідського краю народна культура, освіти та духовна творчість як важливі фактори формування мультикультурного суспільства в регіоні передавалися з покоління в покоління, постійно поповнюючись, збагачуючись і модифікуючись. Протягом XVII – початку XXI ст. основні етапи і форми становлення господарських і культурних принципів існування слобожанського населення значною мірою визначалися міграційними процесами, які постійно проходили на землях Слобідської України, особливо активно протягом другої половини XVII – першої половини XVIII ст. [28, с.24]. У різні часи у колонізації Слобідського краю активну участь взяли як великі народи, так і малі етнічні спільноти, кожна з яких принесла на Слобідську Україну свою народну культуру, освіту та духовну творчість. Са-

ме тому, формування та розвиток слобожанської народної культури, освіти та духовної творчості ставав багатоканальною системою взаємодії, як міжособистісного, так і міжетнічного та загальносвітового культурного спілкування, що виступало фактором створення українського культурного суспільства в регіоні.

Однією з основних характеристик слобожанської особистості та слобожанського суспільства є здатність до проєктивної діяльності, тобто творчого й вільного перетворення реальності на основі моделі бажаного майбутнього. Ця здатність задається самою сутністю слобожанської людини любих часів, що є насамперед сукупністю ідеальних і духовних способів та результатів освоєння й перетворення миру, природи, суспільства, самої людини. Зміст господарської та культурної діяльності слобожанської людини полягає в її широкому характері, в бажанні покращити всі складові людського буття, у здатності виводити людину за свої межі у ідеальні образи людини й миру. У процесі виробництва, освоєння, споживання «предмета культури» людина рефлектує щодо зроблених, ідеальних форм, ідеальної структури художнього продукту, ідеальних форм соціальних проєктів, ідеальних відносин між людьми на землях Слобідської України [5, с.110].

Тривалий період з початку XVI ст. й до початку XVIII ст. був часом виникнення й становлення Слобожанщини як особливого українського прикордонного регіону, як козацького автономного краю. Першими відносно постійними поселенцями Слобідського краю стали сіверські козаки, а також відважні українські сміливці, які створювали тут тимчасові промислові господарства, де займалися рибальством, полюванням, бортництвом. Протягом другої половини XVII – першої половини XVIII ст. міграційні процеси, які проходили в регіоні стали значно більш інтенсивними. В цей час на родючі українські землі Слобожанщини вже масово переселялися представники самих різних етносів, субетнічних груп і категорій населення – козаки, стрільці, безземельні дворяни, вільні і біглі селяни, міщани, ремісники, дрібні торгов-

ці, злочинці та ін. Більшість із них були пасіонарними особами, які бігли від феодалних порядків, від безземелля, голоду та убогості життя [7, с.57]. На Слобожанщині, де до середини XVIII ст. майже не існувало кріпосного права, переселенці сподівалися безкоштовно одержати землю та пільги на ведення різної господарської діяльності. На Слобожанщині вони отримали можливість вільно займалися землеробством, промислами та ремеслами, несли прикордонну службу та будували міста-фортеці. У потоці цих переселенців на землі Слобідського краю основне місце займали вихідці з України, Польщі, Литви, Туреччини, Сербії, які поступово склали більшість жителів Слобожанщини [12, с.401]. Цей процес доцільно розглядати як процес формування колиски слобожанського соціокультурного світу, що був результатом розвитку народної виробничої та духовної культури. Цей був процес розвитку і росту людини як центру Слобідської цивілізації, що розвивався на основі різноманітній трудовій діяльності й повсякденного життя і творчості простих слобожан. Українські переселенці та переселенці інших етносів та субетнічних груп приносили на землі Слобідського краю досвід і любов до рідної мови, культури, освіти, виробничих та побутових традицій. Зокрема, вихідці із Правобережної України принесли із собою на Слобожанщину багаті просвітительські традиції, що зложилися в народних школах і братствах, які довгий час діяли на території Правобережної України. У друкарнях при школах і братствах друкувалася література, у якій захищалася православна віра й українська народна культура. На території мультикультурної Слобожанщини цей історичний досвід правобережного українського населення, у першу чергу, став основою організації сотень народних шкіл для слобожанських дітей з самих різних етнічних груп. Наприклад, вже за даними перепису 1732 р. лише на території чотирьох слобожанських полків діяло 124 школи, у тому числі в Харківському полку – 20 шкіл, в Охтирському – 25 шкіл, в Ізюмському – 33 школи, у Сумському – 47 шкіл [19, с.30]. Всього, в цей час, на всій території Слобо-

жанщини функціонувало більше 300 шкіл. Більшість дослідників вважають, що кількість шкіл і учнів на душу населення на Слобожанщині в середині XVIII ст. було навіть більше, ніж в інших регіонах Російської імперії [29, с. 237].

Значну роль у поширенні грамотності й початкової освіти на Слобожанщині зіграла православна церква, зокрема, дяки-мандрівники, які з метою навчання дітей, у першу чергу заможних верств населення, переходили з одної слободи в іншу створюючи в них невеликі тимчасові школи. Церковні школи, а також мандрівні дяки-учителя, хоча й давали дітям лише початкову освіту, зіграли велику роль у підвищенні загальної грамотності всіх шарів слобожанського населення, значно сприяли формуванню у них етнічної толерантності. Протягом XVII – початку XX ст. народні школи Слобожанщини та інші форми просвітительської роботи мультикультурних цінностей залишалися тією основою, навколо якої виникали і розвивалися як загальнослобожанські, так і локальні мультикультурні традиції [23, с.380].

Особливістю розвитку господарства, культури, освіти та народної творчості на землях Слобідського краю протягом XVII – початку XX ст. залишався той факт, що населення регіону формувалася представниками як українського, російського так й багатьох інших народів. Численні переселенці, що приходили на територію Слобідського краю, були носіями самих різних народних етнокультур, а їх освіта, традиції та духовна творчість включали культурні шари різних епох та етнічних і субетнічних спільнот. В цих умовах, особливо в другій половині XVII – першій половині XVIII ст. принципи мультикультурності стали поступово входити в політичну практику Російської держави, в той час як більшість російських і європейських народів залишалися в рамках імперських парадигм [27, Арх.123-124].

Історично в історії України це був перший проект такого роду на локальному рівні Слобожанщини. Реалізація цього проекту мультикультурності, відмова на локальному рівні Слобожанщини від традиційної для XIV-XV ст. асиміляційної

моделі інтеграції народів на захоплених нею нових територіях і перехід до мультикультурної моделі був обумовлений серйозними проблемами, з якими зіштовхнулися російський уряд під час розширення своїх північних кордонів. У його підставі лежала ідеологема інтернаціоналізму – багатонаціональна народна культура, освіта та духовна творчість Слобідської України повинна була стати важливим фактором формування мультикультурного суспільства в регіоні протягом XVII – початку XX ст.

Численні переселенці, в основному вихідці із Польщі, Литви, європейської частини Росії та багатьох інших країн, які наводнили Слобідський край, довгий час не проявляли готовності асимілюватися, а намагалися зберігати свої традиційні культурні традиції. Звичайно, вони поєднувалися в різні етнічні співтовариства, що допомагало їм не тільки виживати в нових для них умовах, але й активно відстоювати свої права, у тому числі й право на збереження етнічної культури, традицій і звичаїв, що існували на їхній батьківщині. У цих умовах російський уряд розглядав практику мультикультурності як інструмент, що сприяв мирному існуванню різних етнокультур і побудові на Слобожанщині гармонічного суспільства [25, с.11]. Але, на відміну від традиційної ліберальної ідеології або політичного лібералізму, російський уряд робить основний акцент на захисті не індивідуальних прав громадян, а прав колективних індивідів в особі різних етнічних і конфесійних громад.

Різноманітна етнічна, релігійна, становна та територіальна неоднорідність переселенців майже не створювали на Слобожанщині складні міжетнічні та міжрелігійні конфлікти. Для корінного населення ставало притаманним толерантне відношення до нових переселенців протягом усієї історії Слобожанщини, що визначалося як прагматичним підходом до нових переселенців, які були вкрай необхідними для соціально-економічного зміцнення регіону, так й етнокультурними факторами. Яскравіше всього різноманіття народної культури на Слобожанщині було представлено місцевим фольклором, музикою, пісенною творчістю та театром, хоча далеко й не вичер-

пувалося лише цими видами традиційних культур різних етнічних спільнот. Завдяки тому, що протягом XVII – початку XX ст. народна культура, освіта та духовна творчість виступали як важливий фактор формування мультикультурного суспільства в Слобідській Україні, народний фольклор, театр, музика, пісенна творчість поступово здобували свій особливий слобожанський колорит. Джерелом натхнення для народних художників, поетів і письменників всіх етнічних груп служила невичерпна й багата фольклорна стихія Слобідського краю [14, с.16].

Протягом XVII – початку XXI ст. на території Слобожанщини значне поширення одержали всі види народного фольклору: пісні, казки, билини, прислів'я, плачі, думи та інші форми усної народної культури. Особливо широке поширення на Слобожанщині одержали народні пісні, що відбивали найважливіші історичні події України. Найважливішою характеристикою всіх видів слобожанського народного фольклору була його анонімність і народне авторство, що дозволяє говорити про народну етику, народну художню творчість, народну медицину, народну педагогіку та інші аспекти народної культури як важливого фактору формування людини і людського суспільства на землях Слобідської України. Ця найбільш характерна особливість етнічного розвитку регіону визначила ряд інших, залежних від її особливостей народного життя, сприяла розвитку народної культури, освіти та духовної творчості як важливих факторів формування мультикультурного суспільства на землях Слобідської України протягом XVII – початку XXI ст. Під слобожанською народною культурою необхідно розуміти як етнічну культуру, властиву одному етносу, і поліетнічну культуру слобожанського суспільства, що представляє собою сукупність етносів і етнічних груп, що живуть на землях Слобожанщини у постійній взаємодії й мають сумісні або пересічні узагальнені культурні сценарії. Слобожанці завжди реально відчували свою приналежність до Європейської цивілізації, але відрізнялися особливостями своєї культури, мови, ментальності й усвідомлювали цю відмінність.

Звертання до власних національних культурних коренів і традицій стало невід'ємною частиною цього процесу [11, с.420].

В основі розвитку мультикультурного суспільства на Слобожанщині також лежало народне театральне і музичне мистецтво слобожанського населення, їх споконвічна любов до співу, танців і жарту. Вже перші українські переселенці принесли із собою на землі Слобідського краю не тільки любов до пісні, але й до музики. З музичних інструментів найбільше були поширені цимбали, кобза, бандура, домбра, ліра та сопілка, на якій звичайно грали пастухи. На весіллях слобожанські народні музики обов'язково грали на скрипці, басі, флейта, а танцювали козачка, метелицю, горлицю та ін. Особливу любов слобожани випробовували до бродячих музикантів – кобзарів. Саме вони виконували найбільш епічні й колоритні національні пісні, різні фольклорні інсценівки та епічні балади. Досить рано в народному середовищі Слобожанщини зародилося театральне життя як форма народної етнокультури. Спочатку народне театральне мистецтво було представлено театром «вертепом», що вийшов із церковної містерії, витиснутої з паперті на ринкову площу. Починаючи з другої половини XVIII ст. на Слобожанщині стали виникати бродячі театральні трупи як носії мультикультурних цінностей. Завдяки активному розвитку ярмаркової торгівлі, бродячі театральні трупи традиційно приїжджали на ярмарки поряд з купцями. На ярмарках народні бродячі актори звичайно будували тимчасові балагани, у яких й ставили свої п'єси. На основі народних бродячих театрів вже наприкінці XVIII - першій половині XIX ст. став відбуватися розвиток театрального і музичного мистецтва в поміщицьких маєтках. Поява на території Слобідського краю кріпосних театрів, хорів та оркестрів стала своєрідним мультикультурним явищем розвитку народного театрального мистецтва [9, с.13].

В 1632 р. в Україні була створена Києво-Могилянська академія, яка стала першим вищим навчальним закладом не тільки України, але й всієї Східної Європи. Ба-

гато хто з її випускників, займаючи різні державні посади, внесли значний вклад у поширення в Україні народної освіти. В 1731 р. духовна семінарія була перетворена в колегіум, що одержав статус духовної академії в якій навчалися представники майже всіх етнокультурних спільнот населення Слобожанщини. Відкриття Харківського колегіуму значно вплинуло на розвиток в Слобідському краю народної літератури, театрального і музичного мистецтва тощо. Широкий розвиток народної культури, освіти та духовної творчості на землях Слобідської України характерний для XVII – початку XXI ст. значно сприяв формуванню найважливіших якостей, необхідних для функціонування кожної талановитої людини кожної етнічних спільнот Слобожанщини [21, с.115]. Культурна система народного освітнього та духовного ритуалів контролювала способи соціальної взаємодії слобожан, виробляла стереотипи їхнього поводження.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Можна констатувати, що протягом другої половини XVII – початку XXI ст. людина впевнено займала головне в соціально-економічному і етнокультурному просторі Слобідської України. Важливі етапи розвитку народної культури, освіти та духовної творчості на землях Слобідської України як фактор формування лядського суспільства в регіоні в основному продовжується й трансформується й на початку XX ст., коли в Харкові сформувалися нові етнокультурні центри для вивчення феномену слобожанської мультикультурних традицій. Викладачі й студенти Харківського університету розгорнули роботу зі збору серед місцевого населення пам'ятників матеріальної культури та усної народної творчості, почали видаватися нові наукові праці по народознавству Слобожанщини. Відомий академік Д.І. Багалій доводив, що традиційна культура слобожан складалась із декількох шарів, які поступово склалися на досліджуваній території в результаті взаємопроникнення, взаємовпливу, а також під впливом важливих подій в історичному минулому України.

Можна констатувати, що проблеми практичного використання людських

знань, підвищення ефективності людських досліджень висувають сьогодні на Слобожанщини на перший план діяльність людини, як на на передній край всієї економіки, так й сучасної культури. Сучасний етап діяльності і розвитку людської діяльності характеризується на Слобожанщини системним підходом до рішення складних науково-технічних завдань, обігом до всього комплексу соціальних гуманітарних, природних і технічних явищ. Однак сьогодні ясно, що без теоретичних досліджень людини неможливим був б настільки бурхливий розвиток техніки й технології, а без історичного, філософського і психологічного осмислення соціально-економічного і етнокультурного розвитку Слобідської України сучасні дослідження були б не повними. Розвиток народної культури, освіти та духовної творчості залишався важливим фактором формування людини і людського

суспільства на землях Слобідської України. Основні сфери слобожанської традиційної народної культури, освіти та духовної творчості регулювалися за допомогою звичаїв, що були досить строгими стереотипованими формами взаємодії різних етнічних груп, пов'язаних з діяльністю, що мала практичне, повсякденне значення. У дослідженні еволюції слобожанської етнокультурного середовища і суспільства була проведена систематизація народної культури. Найважливішою особливістю слобожанської людини і суспільства довгий час було те, що воно являло собою симбіоз багатьох етнічних культур. Весь життєвий шлях слобожанина як ЛЮДИНИ був самореалізацією, одержання навичок, які допомагали стати успішними, бути затребуваними українським суспільством і приносити йому користь і користь рідній Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багалій Д.І. Історія Слободської України / Д.І.Багалій. – Х.: Основа, 1990. – 255 с.
2. Беренштейн Л.Ю. Великий Жовтень і соціалістичні перетворення в сільському господарстві країни // Укр. іст. журнал. 1987. № 2. С. 64 – 76.
3. Бокарев Ю.П. Социалистическая промышленность и мелкое крестьянское хозяйство в СССР в 20-е годы: источники, методы исслед., этапы взаимоотношений. М.: Наука, 1989. 310 с.
4. Волосник Ю. П. Підприємці і приватне підприємництво в радянській державі у добу НЕПу (на матеріалах України). Харків: ИПП «Контраст», 2014. 470 с.
5. Ганжа О. І. Державне регулювання соціально-економічних відносин на селі в умовах непу // Укр. іст. журнал. К.: Наук. думка, 1990. Вип. 10, (№ 356). С. 103-110..
6. Головинский П. А. Слободские казачьи полки / А.П. Головинский. СПб.: тип. Н. Тиблена и К., 1864. 254 с.
7. Гордеенко Е.С. О положении сельского хозяйства и земства в Харьковской губернии / Е.С. Гордеенко. – Х.: Тип. губ. правления, 1885. – 65 с.
8. Десятников О.В. Эволюция трудовых отношений на селі в добу непу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук по спец. Черкаси, 2005. 20 с.
9. Доклады Харьковской губернской земской управы губернскому собранию 1908 года. Х.: Изд-во губ. зем. управы, 1908. 53 с.
10. Доклады Харьковской губернской земской управы Харьковскому губернскому земскому собранию 1892 года. Х.: Тип. губ. правления, 1892. 86 с.
11. Ежегодник главного управления землеустройства и земледелия по Департаменту земледелия. СПб.: Тип. В. П. Мещерского, 1914. 529 с.
12. Ежегодник народного труда / [под. ред. В.В.Черняева]. М.: Тип. И.Д.Сытина, 1898. 461 с.
13. Ежегодник южно-русского общества поощрения земледелия и сельской промышленности. К.: Тип. ун-та, 1905. 379 с.
14. Журнал заседания земледельческого съезда Харьковского уезда 4-го октября 1870 г. – Харьков: Тип. А. А. Либина, 1871. 146 с.

15. Журнал мануфактур и торговли. 1853. № 4. С.18-36.
16. Калініченко В.В. Селянське господарство України в доколгоспний період (1921 – 1929). Х.: Основа, 1991. 129 с.
17. Калініченко В.В. Селянське господарство України в період непу: Історико-економічне дослідження. Харків: Основа, 1997. 400 с.
18. Кульчицький С.В. Ленінська нова економічна політика та її здійснення в УРСР // Український історичний журнал. 1989. № 8. С. 88-93.
19. Кульчицький С.В. Ціна «великого перелому». К. : Наукова думка, 1991. 430 с.
20. Лантух В.В. Становление и развитие торговли на Украине в 1921–1932 гг.. Х.: Основа, 1992. 189 с.
21. Лях С.Р. Наймана праця в сільському господарстві України в умовах непу. К.: Вища школа, 1990. 125 с.
22. Маслійчук В. Л. Щербінінська комісія та скасування слобідських полків 1762 – 1764 рр. / В.М. Маслійчук // Січеславський альманах. 2005. Вип. 1. С. 167–174.
23. Маслійчук В.Л. Провінція на перехресті культур. Дослідження з історії Слобідської України XVIII–XIX ст. / В.Л. Маслійчук. Харків, 2007. 400 с.
24. Маслов М. П. Господарства промислових селян України в другій половині XVIII – першій третині XX ст. / М. П. Маслов // Історія та географія: Зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Х.: ОВС, 2002. № 12. С. 151 – 156.
25. Матеріали по статистике Харьковской губернии. – Харьков: Тип. А. А. Либина, 1900. – 211 с.
26. Морозов А.Г. Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу непу/А.Г.Морозов. Черкаси, 1993. 412 с.
27. Родовідна дворянська книга Харківського намісництва. – Х.: ЦНБ ХНУ імені В. Каразін. — Ч. 6.– Арк. 123-124.
28. Сборник решений Харьковского общества сельского хозяйства и сельскохозяйственной промышленности. – Харьков: Изд-во губ. земства, 1914. – 244 с.
29. Слюсарский А.Г. Социально-экономическое развитие Слобожанщины XVII - XVIII вв. / А.Г. Слюсарский. – Х.: Харьковское кн. изд-во., 1964. – 460 с.
30. Трубчанинов М. А. Вітряна енергетика в соціально-економічному розвитку Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX сторіччя / М. А. Трубчанинов // Історія та географія: Зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Х.: Колегіум, 2014. № 50. С. 117 – 124.
31. Шаховский М.Л. Харьковская губерния в сельскохозяйственном отношении в 1891 году / М.Л. Шаховский. – Харьков: Тип. М. Зильберга, 1891. – 135 с.
32. Яценко В. Б. Інтеграція козацтва Слобідської України до соціальної структури Російської імперії: друга половина XVII–XVIII ст. / В. Б. Яценко. Х., 2009.

REFERENCES

1. Bagalij D.I. Istoriya Slobodskoyi Ukrayini / D.I.Bagalij. – Н.: Osnova, 1990. – 255 s.
2. Berenshtejn L.Yu. Velikij Zhovten i socialistichni peretvorennya v silskomu gospodarstvi krayini // Ukr. ist. zhurnal. 1987. № 2. S. 64 – 76.
3. Bokarev Yu.P. Socialisticheskaya promyshlennost i melkoe krestyanskoe hozyajstvo v SSSR v 20-e gody: istochniki, metody issled., etapy vzaimootnoshenij. М.: Nauka, 1989. 310 s.
4. Volosnik Yu. P. Pidpriyemci i privatne pidpriyemnictvo v radyanskij derzhavi u dobu NEPu (na materialah Ukrayini). Harkiv: IPP «Kontrast», 2014. 470 s.
5. Ganzha O. I. Derzhavne reguluyvannya socialno-ekonomichnih vidnosin na seli v umovah nepu // Ukr. ist. zhurnal. К.: Nauk. dumka, 1990. Vip. 10, (№ 356). S. 103-110..
6. Golovinskij P. A.Slobodskie kazachi polki / A.P. Golovinskij. SPb.: tip. N. Tiblena i K., 1864. 254 s.
7. Gordeenko E.S. O polozhenii selskogo hozyajstva i zemstva v Harkovskoj gubernii / E.S. Gordeenko. – Н.: Tip. gub. pravleniya, 1885. – 65 s.
8. Desyatnikov O.V. Evolyuciya trudovih vidnosin na seli v dobu nepu: avtoref. dis. na zdobut-tya nauk. stupenya kand. ist. nauk po spec. Cherkasi, 2005. 20 s.
9. Doklady Harkovskoj gubernskoj zemskoj upravu gubernskomu sobraniyu 1908 goda. Н.: Izd-vo gub. zem. upravu, 1908. 53 s.
10. Doklady Harkovskoj gubernskoj zemskoj upravu Harkovskomu gubernskomu

- zemskomu sobraniyu 1892 goda. H.: Tip. gub. pravleniya, 1892. 86 s.
11. Ezhegodnik glavnogo upravleniya zemleustrojstva i zemledeliya po Departamentu zemle-deliya. SPb.: Tip. V. P. Mesherskogo, 1914. 529 s.
12. Ezhegodnik narodnogo truda / [pod. red. V.V.Chernyaeva]. M.: Tip. I.D.Sytina, 1898. 461 s.
13. Ezhegodnik yuzhno-russkogo obshestva pooshreniya zemledeliya i selskoj promyshlennosti. K.: Tip. un-ta, 1905. 379 s.
14. Zhurnal zasedaniya zemledelcheskogo sezda Harkovskogo uezda 4-go oktyabrya 1870 g. – Harkov: Tip. A. A. Libina, 1871. 146 s.
15. Zhurnal manufaktur i trgovli. 1853. № 4. S.18-36.
16. Kalinichenko V.V. Selyanske gospodarstvo Ukrayini v dokolgospnij period (1921 – 1929). H.: Osnova, 1991. 129 s.
17. Kalinichenko V.V. Selyanske gospodarstvo Ukrayini v period nepu: Istoriko-ekonomichne doslidzhennya. Harkiv: Osnova, 1997. 400 s.
18. Kulchickij S.V. Leninska nova ekonomichna politika ta yiyi zdijsnennya v URSR // Ukrayin-skij istorichnij zhurnal. 1989. № 8. S. 88-93.
19. Kulchickij S.V. Cina «velikogo perelomu». K. : Naukova dumka, 1991. 430 s.
20. Lantuh V.V. Stanovlenie i razvitie trgovli na Ukraine v 1921–1932 gg.. H.: Osnova, 1992. 189 s.
21. Lyah S.R. Najmana pracya v silskomu gospodarstvi Ukrayini v umovah nepu. K.: Visha shko-la, 1990. 125 s.
22. Maslijchuk V. L. Sherbininska komisiya ta skasuvannya slobidskih polkiv 1762 – 1764 rr. / V.M. Maslijchuk // Sicheslavskij almanah. 2005. Vip. 1. S. 167–174.
23. Maslijchuk V.L. Provinciya na perehresti kultur. Doslidzhennya z istoriyi Slobidskoyi Ukra-yini XVIII–XIX st. / V.L. Maslijchuk. Harkiv, 2007. 400 s.
24. Maslov M. P. Gospodarstva promislovih selyan Ukrayini v drugij polovini HVIII – per-shij tretini HH st. / M. P. Maslov // Istoriya ta geografiya: Zb. nauk. pr. Hark. nac. ped. un-tu im. G. S. Skovorodi. H.: OVS, 2002. № 12. S. 151 – 156.
25. Materialy po statistike Harkovskoj gubernii. – Harkov: Tip. A. A. Libina, 1900. – 211 s.
26. Morozov A.G. Selo i groshi. Ukrayinska kreditna kooperaciya v dobu nepu/A.G.Morozov. Cherkasi, 1993. 412 s.
27. Rodovidna dvoryanska kniga Harkivskogo namisnietva. – H.: CNB HNU imeni V. Karazin. — Ch. 6.– Ark. 123-124.
28. Sbornik reshenij Harkovskogo obshestva selskogo hozyajstva i selskohozyajstvennoj promyshlennosti. – Harkov: Izd-vo gub. zemstva, 1914. – 244 s.
29. Slyusarskij A.G. Socialno-ekonomicheskoe razvitie Slobozhanshiny HVII - HVIII vv. / A.G. Slyusarskij. – H.: Harkovskoe kn. izd-vo., 1964. – 460 s.
30. Trubchaninov M. A. Vitryana energetika v socialno-ekonomichnomu rozvitku Rosijskoyi im-periyi u drugij polovini HIH – na pochatku HH storichchya / M. A. Trubchaninov // Istoriya ta geog-rafiya: Zb. nauk. pr. Hark. nac. ped. un-tu im. G. S. Skovorodi. H.: Kolegium, 2014. № 50. S. 117 – 124.
31. Shahovskij M.L. Harkovskaya guberniya v selskohozyajstvennom otnoshenii v 1891 godu / M.L. Shahovskij. – Harkov: Tip. M. Zilberga, 1891. – 135 s.
32. Yacenko V. B. Integraciya kozactva Slobidskoyi Ukrayini do socialnoyi strukturi Rosijskoyi imperiyi: druga polovina HVII–XVIII st. / V. B. Yacenko. H., 2009.